

STRATEGIJA
PRILAGODBE
ZDRAVSTVENIM I
EKONOMSKIM RIZICIMA
UZROKOVANIM
PANDEMIJOM COVID -19

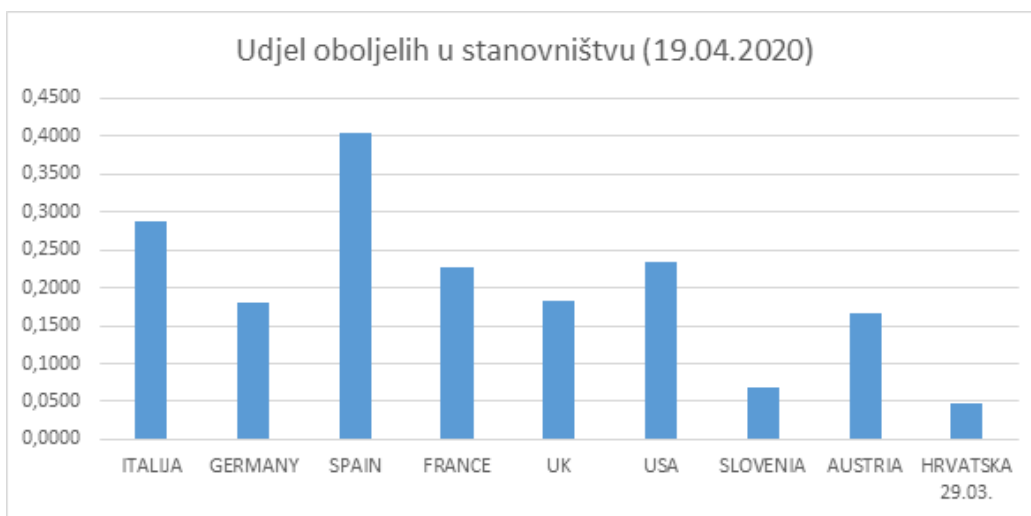
ZAGREB, 16. TRAVANJ 2020.

**SOCIJALDEMOKRATSKA
PARTIJA HRVATSKE**

OCJENA STANJA

Hrvatska je u ovoj prvoj fazi borbe s virusom COVID-19 uspjela uspostaviti kontrolu nad širenjem virusa među populacijom. Rezultat je to restriktivnih mjera u smjeru socijalnog distanciranja i specifičnih mjera poduzetih u pojedinim područjima, odnosno sektorima. Virus se, za sada, širi uglavnom linearno (u 20-tak dana s kraja ožujka i početka travnja prosječan broj oboljelih dnevno kretao se na razini od 65 osoba). Dinamika širenja je, na primjer, u tom razdoblju bila 5 puta manja u odnosu na ukupan broj populacije nego u Italiji ili Španjolskoj. Ukupan broj oboljelih početkom travnja je dosegao 0,04% populacije, dok je u Italiji taj postotak 0,24% ili 6 puta veći, u Španjolskoj 0,33% ili preko 8 puta veći, u Francuskoj 0,18% ili 4,5 puta veći.

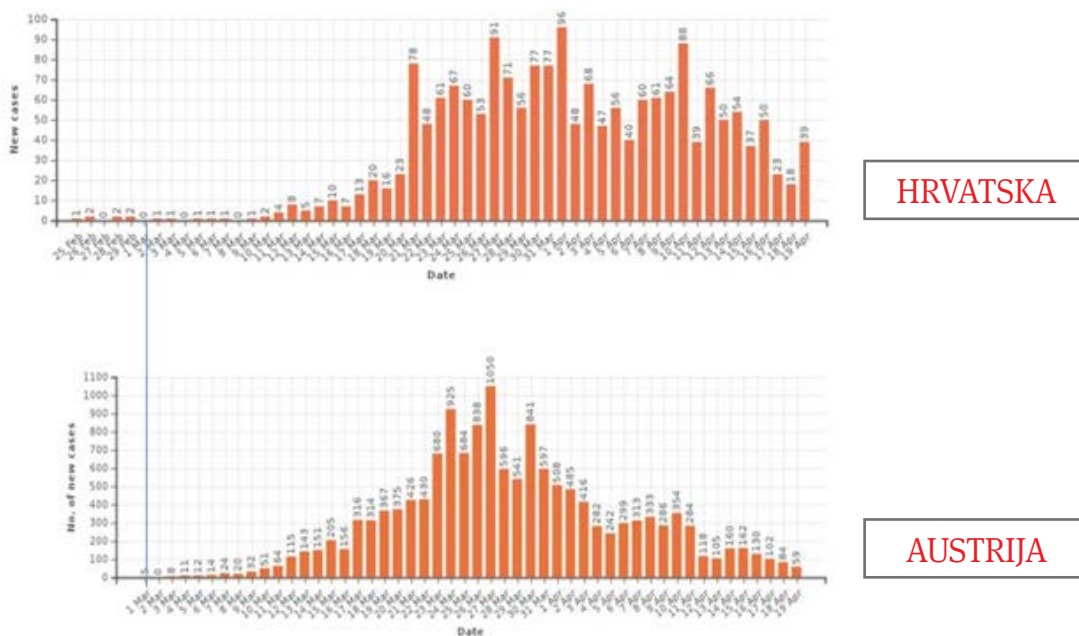

Teško je predvidjeti daljnji razvoj i dinamiku širenja virusa kao i duljinu trajanja krize sa zdravstvenog aspekta. Procjene međunarodnih agencija i znanstvenih institucija vezano za značajno usporavanje virusa u Hrvatskoj kreću se u rasponu između kraja svibnja i kraja lipnja. U svakom slučaju, ukoliko ne bude nepredviđenih proboja virusa (kao što je to bio slučaj s nekoliko domova za starije i zdravstvenih ustanova) lipanj je mjesec u kojem bi moglo doći do značajnog usporavanja virusa. No, treba voditi računa da to ne znači prestanak opasnosti od virusa, te da će izloženost virusu vjerojatno trajati sve dok se ne pronađe efikasno cjepivo, o čemu govore i mnogobrojni stručnjaci.

Također, treba imati u vidu da se ova očekivanja poklapaju i sa razvojem situacije u gospodarskom sektoru. Naime, sve ili većina mjera koje su donesene u korist sektora gospodarstva, u smjeru očuvanja radnih mjesta, moratorija na kredite, osiguranja dodatnih izvora likvidnosti i slično, određene su na rok od 3 mjeseca što otprilike također završava krajem lipnja. Stanje i razvoj situacije u drugim sektorima, kao što je na primjer obrazovanje, također je u velikoj mjeri određeno onime što će se događati u lipnju. Završetak školske ili studijske godine, državna matura, upisi u škole i na visoka učilišta, polaganje ispita – sve to je dovedeno u pitanje.

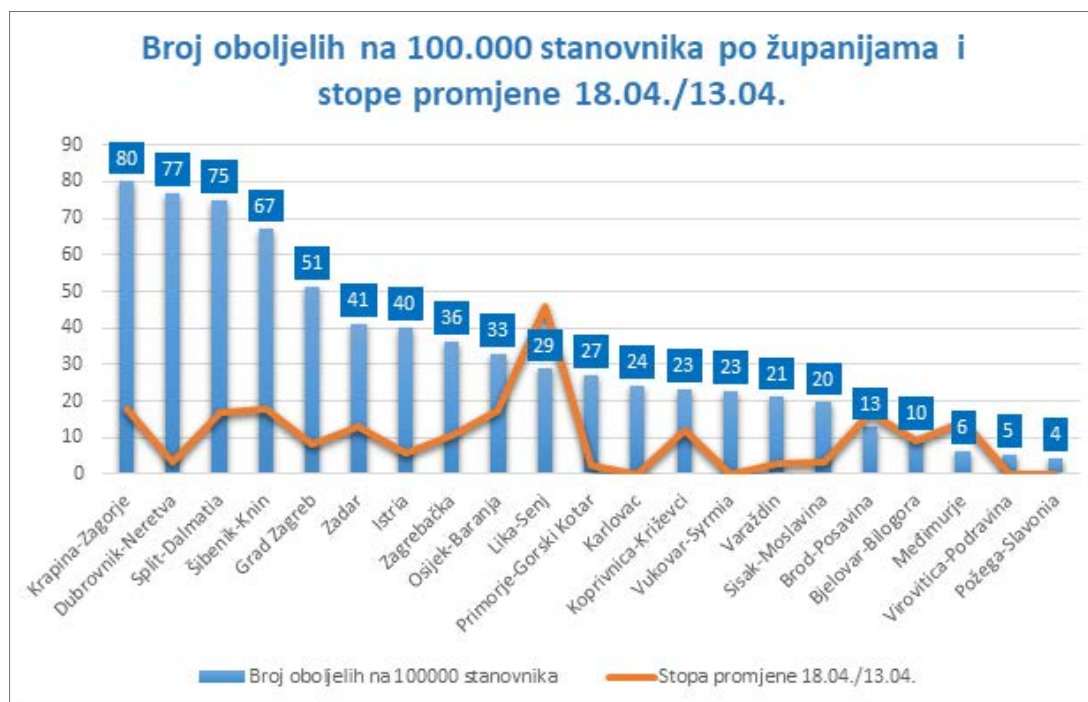
Na temelju svega rečenog u velikoj mjeri je izvjesno da će lipanj odrediti daljnji tijek borbe s ovom krizom, po svim područjima i sektorima. Stoga se Hrvatska, slično kao što to čine i druge zemlje, mora na vrijeme pripremati za to razdoblje svojevrzne tranzicije, odnosno prilagodbe koja treba uvažiti sve postojeće rizike, osobito u smislu traženja nužnog balansa i minimiziranja rizika u svakom pojedinom području, prioritarno uvijek u zdravstvenom, a onda i u ekonomskom.

Usporedba širenja virusa COVID-19 u Hrvatskoj i Austriji

S druge strane, kada se uspoređuju trenutni rezultati u suzbijanju virusa s nekim susjednim zemljama (19.04.2020), na primjer s Austrijom, vidljivo je da je Austrija postigla u relativno kratkom roku značajno usporavanje širenja virusa zbog čega je već pristupila ublažavanju restriktivnih mjera, a da Hrvatska ima i dalje približno linearni porast oboljelih. Taj linearni rast se protegao u duljem razdoblju nego što bismo to željeli, te je sasvim jasno da još nisu uspostavljeni uvjeti za značajnije ublažavanje restriktivnih mjera.

Broj oboljelih na 100.000 stanovnika po županijama pokazuje da postoje i značajne regionalne razlike u širenju virusa. To će biti vrlo važan kriterij u strategiji i dinamici prilagodbe.

No, već sada treba započeti planiranje prilagodbe u politici, administraciji, zdravstvenom sektoru, tvrtkama i drugim organizacijama, tako da taj proces može započeti s provedbom u skoroj budućnosti. Samo dovoljno i dobro pripremljeni možemo pristupiti prilagodbi rizicima u pojedinim područjima. To zahtijeva pomno razrađenu strategiju s naglaskom na nastavak adekvatne prevencije i zaštite zdravlja. Bez kvalitetne pripreme strategija prilagođena rizicima teško može uspjeti. Realno je očekivati da će proces prilagodbe i „otvaranja“ biti složenije i osjetljivije nego što je bilo nametanje restriktivnih mjera.

Vrlo je važno naglasiti da strategija prilagodbe ne znači nužno, posebno ne linearno puštanje restriktivnih mjera. Naprotiv, temeljem do sada naučenih lekcija i procjene stanja u pojedinim regijama, sektorima i specifičnim mikrouvjetima mjere u nekim područjima mogu biti još restriktivnije dok u drugim područjima može doći do svojevrsnog ublažavanja.

TEMELJNA POLAZIŠTA STRATEGIJE PRILAGODBE

1. Virus COVID-19 se, za sada, relativno linearno širi u Hrvatskoj.
2. S druge strane, došlo je do propusta u zaštiti naših najugroženijih građana, primjerice „proboja“ virusa u cijelom nizu institucijama koje skrbe o starijima i nemoćnima.
3. U Hrvatskoj se inicijalno obavljao izrazito mali broj testiranja, pa smo po broju testiranih bili na samom začelju u državama EU. Prvenstveno zbog te činjenice, ali i prirode bolesti, u Hrvatskoj visoko vjerojatno postoji vrlo izražen „fenomen sante leda“ („fenomen ledenog brijega“).

4. Nema dovoljno znanstvenih saznanja o samom virusu da bi se djelovalo preventivno (cjepivo) ili da bi se primijenila učinkovita terapija za liječenje oboljelih.
5. Nema potpunih informacija koliko populacije oboljeva od virusa COVID-19 s obzirom da postoje asimptomatski slučajevi koje je, bez učestalog testiranja, teško identificirati, a koji „doprinose“ širenju virusa u populaciji.
6. U takvim uvjetima Hrvatska je tek 16. ožujka 2020. poduzela restriktivne mjere socijalnog distanciranja („zdravi odmak“; „zdravo fizičko udaljavanje“) i druge mjere kako bi se, prije svega, usporilo širenje virusa i izbjeglo preopterećenje zdravstvenog sustava.
7. Restriktivne mjere usporile su širenje virusa u Hrvatskoj i omogućile više vremena za pripremu, opremanje i organizaciju zdravstvenog osoblja, prikupljanje informacija i znanja o borbi protiv bolesti izazvane virusom COVID-19.
8. Međutim, trenutno stanje ne ugrožava samo one koji su napadnuti virusom, već i sve druge oboljele od drugih bolesti, a za koje u trenutnim uvjetima nije moguće obavljati optimalne mjere zdravstvene zaštite i skrbi.
9. Također, ove mjere su restriktivne tako da su često na rubu ugrožavanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, značajno ograničavaju ekonomske i druge aktivnosti, sa svim negativnim eksternalijama koje to donosi.
10. U nacionalnoj ekonomiji je došlo do ozbiljnog zastoja, mnoge tvrtke su morale prekinuti s radom zbog restriktivnih mjera, druge iz straha od infekcije ili je pak značajno smanjen obujam poslovanja zbog narušenih ili prekinutih lanaca opskrbe.
11. Štete u hrvatskoj ekonomiji se procjenjuju u desecima milijardi kuna. Sasvim je jasno da prolongacija krize s virusom COVID-19 znači produbljivanje ekonomske krize.
12. Postojeće mjere saniranja šteta u gospodarstvu „baždarene“ su na iduća 3 mjeseca. Mjere su financijski zahtjevne i značajno će utjecati na državni proračun. Samim tim, postavlja se pitanje mogućnosti i potencijala da Država adekvatno odgovori na produženu krizu, kao i pitanje vremena potrebnog za stabiliziranje ekonomije nakon krize.
13. Konačno, nužno je istaknuti da u uvjetima produljenja krize, restriktivnih mjera i njihovog prelijevanja na ekonomsku sferu, u pitanje dolazi i funkcioniranje javnih službi, uključujući i sam zdravstveni sektor.
14. Također, produljenje krize značajno će utjecati i na sve druge sektore, primjerice, na dovršenje ovogodišnjeg obrazovnog ciklusa.
15. Ne smije se nikako zanemariti povratne učinke duboke ekonomske krize, rastuće nezaposlenosti i teškog socijalnog položaja sve većeg broja građana na njihovo fizičko i psihološko zdravlje, mimo direktnog utjecaja virusa COVID-19.

STRATEGIJE PRILAGODBE

Uvažavajući trenutno stanje i polazišta za oblikovanje strategije prilagodbe, u nastavku su definirani ciljevi koji se tom strategijom žele postići:

- Spriječiti da se virus ponovo značajno proširi u populaciji, što će omogućiti istovremeno da se postupno povećava prirodni imunitet u populaciji.
- U tu svrhu bit će nužno kontinuirano prikupljanje detaljnih i relevantnih informacija o stanju COVID infekcije, transmisiji, te poštivanju mjera. To mora uključiti i šire i ubrzano testiranje radi ranog otkrivanja i prevencije širenja zaraze.
- Nastaviti i po potrebi pojačati restriktivne mjere zaštite najugroženijih skupina (stariji, kronično bolesni, imuno-kompromitirani...), u institucijama poput domova za starije i nemoćne, zdravstvenim ustanovama i sličnim.
- Ojačati zdravstveni sustav kako bi se svim oboljelim od COVID-19 infekcije osigurao najbolji mogući tretman;
- Postupno vraćati u funkciju ostale segmente zdravstvenog sustava kako bi se osigurala adekvatna i pravovremena zaštita bolesnika koji boluju od drugih bolesti;
- Bolnice i sve zdravstvene ustanove već tjednima rade sa smanjenim kapacitetom, na tzv. „hladnom pogonu“. Međutim, posljednjih dana zamjetan je izrazito povećan priljev pacijenata kako na Hitne prijeme tako i na polikliničke preglede/pretrage s posljedicom povećanja listi čekanja.
- Potrebno je stoga reorganizirati rad zdravstvenih ustanova pojačanim radom u popodnevnom smjenama i/ili smjenskim radom s ciljem osiguravanja optimalne dostupnosti zdravstvenim uslugama svim našim građanima. Samo na taj način se može osigurati preporučena fizička distanca u vremenu (naručivanjem pacijenata u točno i precizno određeno vrijeme) i prostoru, poštujući u potpunosti vremenske normative za preglede i/ili pretrage (primjerice, radiološke slikovne metode – UZV, MSCZ, MR pregled).
- Reorganizacijom rada zdravstvenih ustanova omogućit će se svim našim građanima zaposlenim u privatnom i javnom sektoru da svoje zdravstvene usluge ostvare u vremenskim terminima koji ne iziskuju izbjivanje s njihovih radnih mjesta (ne moraju koristiti slobodne dane, ne moraju ishoditi posebne dozvole poslodavca i drugo).
- Osigurati dovoljnu količinu adekvatne zaštitne opreme i nastaviti stroge protokole za zaštitu zdravstvenih djelatnika izloženih virusu;
- Omogućiti podizanje ekonomske aktivnosti, postupno i u skladu s procjenom rizika obnove socijalnih kontakata u svakom pojedinom sektoru.

- Uspostaviti kapacitete za domaću proizvodnju zaštitnih sredstava i opreme – težiti samodostatnosti u tom segmentu;
- Uspostaviti detaljne protokole za povratak radnika na radna mjesta, osigurati fizičku distancu u vremenu (smjenski rad) i prostoru, te osigurati u dovoljnim količinama zaštitna sredstva i opremu za radnike u industrijama koji u obavljanju poslova ne mogu izbjeći bliske kontakte, rizične za širenje virusa.
- Uspostaviti protokole za odvijanje prometa ljudi i roba u tranzicijskim okolnostima, uključivo i nužni prekogranični promet. Za javni prijevoz bit će nužno pojačano čišćenje i protokoli za dezinfekciju, a broj putnika biti će ograničen, uz obvezu dezinfekcije ruku, maske i druge zaštitne mjere.
- Uspostaviti protokole zaštite učenika, studenata i djelatnika u provedbi obrazovno-educacijskih aktivnosti u novim okolnostima. Kod ponovnog otvaranja škola i fakulteta biti će nužno smanjiti grupe, održati udaljenost, regulirati ponašanje učenika i studenata u pauzama, te definirati obveze u dijelu korištenja zaštitne opreme.
- Uspostaviti dinamički plan prilagodbe sustava u različitim regijama i lokalnim sredinama u skladu s procjenom epidemiološke situacije. Iako je lokalno upravljanje krizom vjerojatno najbolja opcija za maksimiziranje koristi, bit će izazovna za implementaciju, a što je vidljivo iz dosadašnjeg razvoja COVID infekcije u Hrvatskoj.
- Moguće ublažavanje mjera kroz proces prilagodbe u pojedinim područjima bazirati na načelu proporcionalnosti.

Konkretne tranzicijske mjere po područjima:

1. ZDRAVSTVENE MJERE

Kao što je već navedeno, ključni zdravstveni cilj je značajno reducirati i usporiti širenje COVID infekcije u Hrvatskoj.

U tu svrhu potrebno je nastaviti s mjerama opreza za zaštitu od novih infekcija: *od ustrajnog držanja adekvatnih higijenskih mjera, osiguranja dovoljne količine sredstava zaštite, izoliranja i zaštite najugroženijih skupina, preko praćenja i izoliranja novih slučajeva i njihovih kontakata, te pružanja adekvatne zdravstvene skrbi za svakog oboljelog, do bolje koordiniranog i širokog testiranja diljem Hrvatske.*

- I dalje inzistirati na primjeni općih higijenskih preporuka (pranje ruku, izbjegavanje kontakta sa znakovima infekcije);
- Proizvodnja i/ili uvoz maski i zaštitnih odjela apsolutni je prioritet! Maske mogu značajno smanjiti vjerojatnost prenošenja virusa.
- Prioritet u opskrbi zaštitne opreme, ali i čvrstu obvezu korištenja trebaju imati zdravstvene ustanove i ustanove koje skrbe o najizloženijim i najranjivijim skupinama stanovništva (npr. domovi za starije i nemoćne).
- Treba težiti da se temeljna zaštitna oprema (maske i rukavice) osigura za što širi krug stanovništva.
- Nastaviti pojačane restriktivne mjere u svim institucijama koje brinu o najugroženijim skupinama.
- Koordinirano i široko testiranje, uključivo i nasumične testove, radi izoliranja potencijalno zaraznih osoba te praćenja širenja virusa i porasta imuniteta u populaciji.
- Korištenje suvremenih tehnologija u sprječavanju širenja infekcije na zakonit način i bez mogućnosti zlorabe. Međutim, u ovom trenutku nema konsenzusa o najučinkovitijem načinu da bi se pronašlo i izoliralo osobe izložene COVID-19 štiteći njihovu privatnost!
- Uspostava jedinstvenog protokola hospitalizacije i liječenja, ali i osiguranje opreme za kontinuirani nadzor bolesnika koji su izvan bolničkog liječenja
- Regionalna koordinacija i jačanje respiratornih centara
- Regionalna koordinacija i jačanje timova Hitne pomoći
- Postupno vraćanje u funkciju ostalih segmenata zdravstvenog sustava koji su zbog krize pružali reducirane usluge bolesnicima, a kako bi se osigurala adekvatna i pravovremena zaštita bolesnika koji boluju od drugih bolesti.
- Reorganizirati rad zdravstvenih ustanova pojačanim radom u popodnevnim smjenama i/ili smjenskim radom s ciljem osiguravanja optimalne dostupnosti zdravstvenim uslugama svim našim građanima i smanjenja povećanih listi čekanja.

U ovom segmentu važna su i očekivanja da će se znanja o samom virusu proširiti, a samim tim prilagoditi i mjere zaštite i liječenja oboljelih. „Kupovina vremena“ izuzetno je važna i *zbog održanja usklađenosti kapaciteta za liječenje najtežih slučajeva i dinamike pojave novih oboljelih.*

2. MJERE ZA DRUŠTVO I GOSPODARSTVO

Prethodno je definirano da u narednim tjednima treba omogućiti podizanje ekonomske aktivnosti, postupno i u skladu s procjenom rizika obnove socijalnih kontakata u svakom pojedinom sektoru. Dobri rezultati u zaštiti od nekontroliranog širenja virusa u duljem razdoblju od tih nekoliko tjedana stavljat će se u odnos sa sve većim opterećenjem i negativnim eksternalijama unutar ekonomskog i socijalnog sustava zbog nefunkcioniranja ili značajno smanjenog obujma njihovog djelovanja.

Međutim, mora biti sasvim jasno da će ponovno aktiviranje i otvaranje ovih sektora biti „hod po zaleđenom jezeru“, uz veliku neizvjesnost i rizike. Stoga svaka strategija u tom smjeru mora biti dovoljno fleksibilna, a provedba utemeljena na kontinuiranom (24/7) djelovanju operativnog interdisciplinarnog tima stručnjaka uz snažnu potporu politike u zakonodavnom i izvršnom smislu.

Tu se, naravno, podrazumijeva i nastavak odgovornog ponašanja cijele populacije, potpuno uvažavanje preporuka te aktivno sudjelovanje u procesu prilagodbe. To uključuje i odgovorno ponašanje vlasnika obrta i poduzeća, njihovih uprava, odgovornih ljudi u javnim ustanovama i institucijama koji će u konačnici imati najveću odgovornost za funkcioniranje mikro-sustava u ovim globalnim uvjetima. Vrlo važna je i kontinuirana veza poslovnog sektora s tijelima koja upravljaju krizom na lokalnoj i nacionalnoj razini kako bi se adekvatno i brzo reagiralo na svaku izvanrednu situaciju.

Hrvatska ekonomija je mala i otvorena, a to znači u velikoj mjeri ovisna o onome što se događa u okruženju. Hrvatska će stoga u procesu prilagodbe morati pratiti što se događa u zemljama okruženja, kako bi se moglo procjenjivati u kojoj mjeri bi aktiviranje dijela gospodarskih kapaciteta u zemlji uopće doprinijelo obnovi dobavnih lanaca, što očigledno ne ovisi samo o nama.

S druge strane, prilagodba u sektoru gospodarstva u najvećoj mjeri je ovisna o činjenici da imamo „šok potražnje“ koji je zbog restriktivnih mjera socijalnog distanciranja i ostanka ljudi doma (i domaćih i stranaca) dominantno utjecao na pad gospodarstva (trgovina, ugostiteljstvo, turizam, industrija, kultura, umjetnost, zabava, sport). Puno manji učinak je „šoka ponude“ koji se u nekim sektorima manifestirao kroz manjak radne snage ili prekid dobavnih lanaca.

Pozitivna okolnost je ta što je rješavanje pitanja „potražnje“ puno lakše u kratkom roku, dok

bi rješavanje problema dobavnih lanaca moglo biti puno teže. No, s obzirom na strukturu hrvatske ekonomije u kojoj veliki udjel ima turizam i „inozemna potražnja“ negativni učinci krize zasigurno će se nastaviti i nakon što započne druga faza prilagodbe krizi.

No, poduzetnici moraju biti spremni za sve scenarije, a to znači i za brzu reakciju u slučaju da dođe do relaksacije trenutnim mjera. Pitanja su kako najbrže osigurati dobavne lance, kako aktivirati radnu snagu, kako osigurati likvidnost.

Iskustvo drugih zemalja koje su započele pripremu slične prilagodbe pokazuje da i dalje ključni kriteriji (rizici) ostaju vezani za zdravlje ljudi: rizik od infekcije i rizik od razvoja teških oblika bolesti. To samo govori da će ova prilagodba biti vrlo zahtjevna. Ekonomski kriteriji polaze od relevantnosti odgovarajućeg sektora ekonomije, osobito za normalizaciju života građana, opskrbu, transport ili, na primjer, prioritarnu proizvodnju medicinske opreme: zaštitnih maski, odijela, lijekova, respiratora... Socijalni kriteriji usko su vezani za prethodna dva. Prioritet aktiviranja imaju one socijalne usluge koje imaju manji zdravstveni rizik i doprinose lakšem aktiviranju ekonomije.

- Odluke o prilagodbi sustava u drugoj fazi borbe s virusom COVID-19 trebaju se donositi prema sljedećim okvirnim kriterijima, uzimajući u obzir mjere predostrožnosti za zaštitu zdravlja:
- Prioritetno aktiviranje gospodarskih sektora i tvrtki s malim rizikom infekcije, npr. visoko automatizirane tvornice u kojima je minimiziran socijalni kontakt zaposlenika;
- Prioritetno aktiviranje socijalnih institucija s manje ranjivim osobama (npr. vrtići i škole bi trebali biti prvi otvoreni s obzirom na manju ugrozu djece i mladih u odnosu na COVID-19);
- Uvažavanje komplementarnosti između sektora. Na primjer, mnogi ljudi s djecom ne mogu ići na posao kad su zatvoreni vrtići i škole;
- Uvažavanje kriterija više dodane vrijednosti u smislu prioritarnog aktiviranja (omjer ulaganja u zaštitu radnika i ekonomskih učinaka aktiviranja je značajno povoljniji u sektorima koji stvaraju višu dodanu vrijednost);
- I dalje snažno poticati rad od kuće gdje god je to moguće.
- Maksimalno koristiti digitalne tehnologije u obavljanju radnih i socijalnih funkcija, te rješavanju administrativnih, financijskih i drugih potreba.
- Prethodno uključuje intenziviranje dogradnje i usavršavanja postojećih digitalnih sustava što otvara nove mogućnosti i poslove za ICT sektor (dodatna pogodnost što je ICT sektor onaj koji se bazira na znanju i visokoj dodanoj vrijednosti, a rad je moguće u najvećoj mjeri organizirati od kuće).
- Proizvodnju organizirati na bazi rada u manjim grupama bez fizičke interakcije, te u više smjena, po mogućnosti skraćениh i bez pauza koje povećavaju rizik kontakta. U slučaju

pojave virusa kod jednog zaposlenika izolira se njegova grupa, a ne cijeli pogon.

- U procesu širenja dostupnosti usluga građanima obvezati poslovne subjekte na osiguranje zaštićenih uvjeta i zaštitne opreme za građane-korisnike usluga (na primjer, zaštita potrošača kod postupnog otvaranja trgovina, od manjih i specijaliziranih prema većim i u smislu zaštite zahtjevnijim);
- S obzirom da će jedan broj radnika koji pripadaju rizičnim skupinama vjerojatno trebati dodatnu zaštitu, uključivo i privremeni izostanak s radnog mjesta, državne poticajne mjere za očuvanje radnih mjesta i zaštitu položaja radnika trebaju uključiti i taj aspekt.
- Prednost treba dati rješavanju specifičnih situacija koje potiču visoka socijalna ili psihološka stanja stresa;
- Regije s nižim stopama zaraze i manjim potencijalom za širenje mogu se prilagođavati lakše i brže;
- Ukoliko se proširenjem sustava testiranja dokaže u pojedinim područjima formiranje prirodnog imuniteta, područja s visokim imunitetom mogu imati viši stupanj fleksibilnosti u procesu prilagodbe;
- Regije sa slobodnim kapacitetima u zdravstvenom sustavu mogu se lakše i brže prilagođavati novim uvjetima.
- Kod svih novih mjera nužno je propitivati njihovu pravnu održivost te utjecaj na prava i slobode građana.

KOMUNIKACIJSKA STRATEGIJA

U komuniciranju strategije prilagodbe ne smije se ni trivijalizirati niti pretjerivati rizike. Ključno je građanima ukazati na nužnost „suživota“ s virusom dok se ne pronade adekvatno rješenje, bilo u vidu cjepiva ili učinkovitog liječenja bolesti. Cilj „suživota“ je da pozitivne rezultate u borbi s virusom koje smo ostvarili u ovoj prvoj fazi ne prevladaju značajno negativne eksternalije:

- u gospodarstvu, kroz zaustavljanje ili usporavanje djelatnosti, kroz porast nezaposlenosti, smanjenje plaća, smanjenje ponude i potražnje, što u konačnici može voditi dugotrajnoj recesiji;
- u socijalnom sektoru, kroz zaustavljanje ili tek djelomično odvijanje obrazovnog procesa, kroz zatvaranje jaslica i vrtića, kroz zaustavljanje kulturnih, sportskih i drugih aktivnosti unutar socijalne nadgradnje.
- u socijalnom sektoru, kroz pogoršanje socijalnog položaja najugroženijih socijalnih skupina – umirovljenika, socijalno potrebitih...

- u zdravstvenom sektoru, kroz pogoršanje položaja bolesnika koji boluju od drugih bolesti te zbog prezauzetosti kapaciteta zdravstvenih ustanova s COVID-19 ne mogu ostvariti svoje potrebe liječenja;
- u psiho-socijalnom smislu budući je veliki broj građana izložen stresu zbog straha i nezvjesnosti povezanih s izolacijom i prijetnjom virusa.

Stoga, postupna prilagodba „korak po korak“ će biti vrlo složen proces, zbog činjenice da je vrlo izražen osjećaj prijetnje s COVID-19 među stanovništvom. Za građane će, kao i do sada, biti vrlo važna objektivna, dosljedna, uvjerljiva komunikacija. Komunikacija koja će ukazivati na sve dobre i loše strane postupne prilagodbe novim uvjetima.

Vrlo je važno da građani u većini prihvate taj proces prilagodbe s povjerenjem i da, kao i do sada, aktivno sudjeluju u njemu. Od presudne važnosti će imati priprema i planiranje odgovora na svaku izvanrednu situaciju kojih će zasigurno biti. Planiranje, mjere i protokole neće biti moguće nametnuti s centralne razine upravljanja krizom već će veliku odgovornost imati akteri na mikro razini. To znači da priprema za novu fazu borbe s COVID-19 mora početi već sada.

